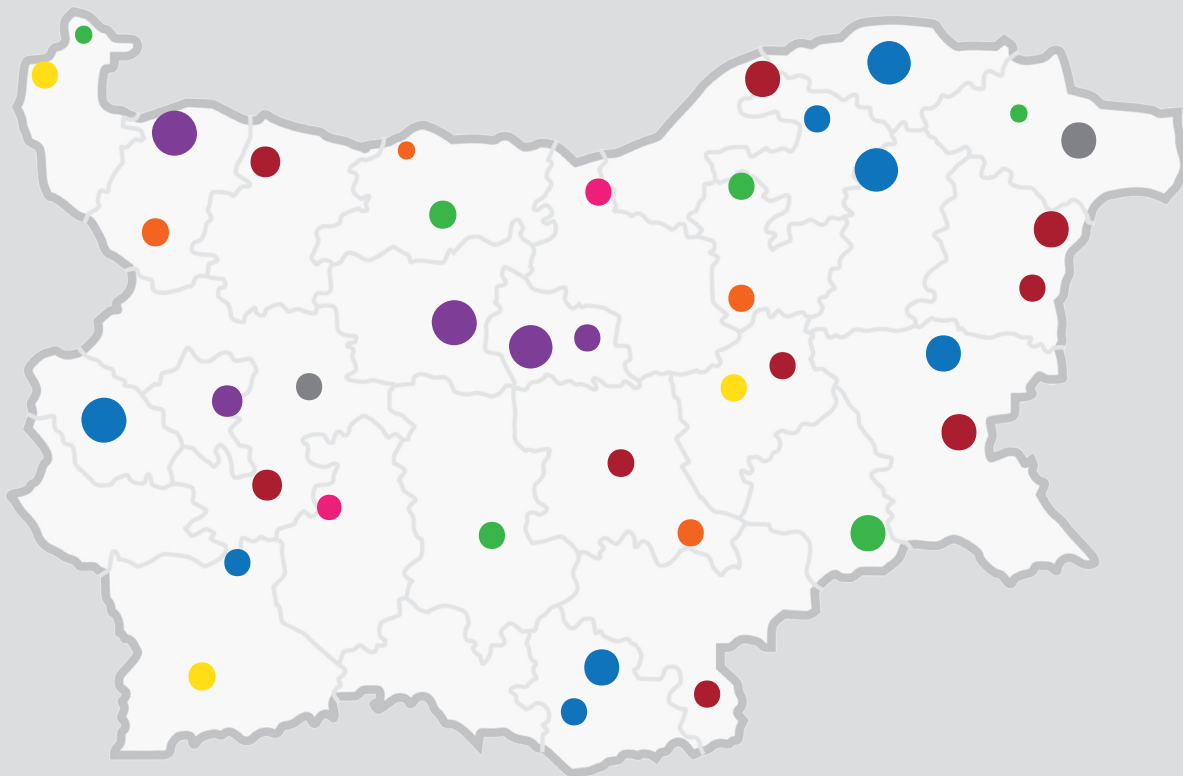

КОНТРОЛИРАНИЯТ И КУПЕН ВОТ В БЪЛГАРИЯ РАЗМЕР И ВЛИЯНИЕ

*Този анализ е създаден с финансовата подкрепа на **Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство** по проект „Нарушена легитимност: контролираният и купен вот в България, размер и влияние“, изпълняван от Фондация „Антикорупционен фонд“.*

Основната цел на проекта е да подобри обществения дебат в българското общество за размера и влиянието на купения и контролирания вот върху изборните резултати и да идентифицира рискови секции в помощ на правоохранителните органи в усилията им да противодействат на купуването на гласове.

Цялата отговорност за съдържанието на анализа се носи от Фондация „Антикорупционен фонд“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България.“

© Фондация „Антикорупционен фонд“, 2021

Автори:

© д-р Мария Карайотова

© Марио Русинов

Редактор: Деница Руканова-Калдамукова

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧАСТ ПЪРВА

МОНИТОРИНГ НА КУПУВАНЕТО НА ГЛАСОВЕ.

МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА РИСКОВИ СЕКЦИИ	3
1. Методология.....	3
1.1 Модел 1 и 2: Многокомпонентно необичайно поведение.....	4
1.2 Модел 3 Отклонения в избирателната активност.....	5
1.3 Модел 4 Волатилност в гласуването за партии.....	6
1.4 Ограничения на моделите.....	6
2. Влияние на рисковите секции при парламентарните избори.....	7
3. Влияние на рисковите секции при местните избори.....	8
4. Заключение.....	9

ЧАСТ ВТОРА

РИСКОВЕ ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА ИЗБОРИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ.....	10
1. Занижена активност.....	10
2. Пречки пред провеждането на ефективна предизборна кампания.....	14
3. Създаване на застрашаващи здравето на избирателите ситуации, поради голямо струпване на хора.....	15
4. Съмнения за манипулация.....	15

Част първа

Мониторинг на купуването на гласове. Методология за определяне на рискови секции.

Прилагане на методологията към изборните резултати от парламентарните избори през 2013 г., 2014 г. и 2017 г. и местни избори през 2015 и 2019 г.

1. Методология

От 2000 г. насам купуването на гласове е станало практика на почти всички партии и на всички избори. В повечето случаи то може да доведе до изкривяване на волята на избирателите и подкопава демократичния процес. Въпреки че разследване и осъдени почти няма – явлението е трудно да се прикрие защото остават „видими следи“ в изборните резултати по секции. Купуването на гласове изкривява това, което може да се опише като нормална избирателна активност и поведение. Затова Антикоруptionният фонд предлага и разработи гражданска платформа, която използва съвременни статистически подходи, за да разкрие и посочи секциите, където има риск от купуване на гласове, както и партиите, които вземат гласове в тези секции. Резултатите от парламентарните избори (ПИ) през 2013, 2014 и 2017 г. бяха анализирани, за да се идентифицират секциите с непоследователни резултати по отношение на избирателна активност, резултатите на водещите политически партии и няколко показателя, свързани с недействителни бюлетини и гласове. Бяха съставените модели от променливи, показващи отдалечени стойности на гореизброените показатели. При съставянето на променливите бяха взети предвид разликите в поведението на избирателите на общинско равнище.

Моделите, отчитащи отклонения в рамките на една изборна година, бяха приложени към 11 477 секции при ПИ 2013, 11 745 секции при ПИ 2014, 12 065 секции при ПИ 2017.

Моделите, отчитащи отклонения в рамките на няколко изборни години, бяха приложени към данните на 11 303 секциите, които могат да се разглеждат в сравнителен план.

Резултатите в малките секции (под 50 избирателя) бяха включени в изчисленията, но не са включени като рискови секции.

Три от моделите са приложени и към изборите за кмет на община, проведени през 2015 г. и 2019 г. (съответно 11 919 и 12 141 секции). При моделите, които изискват идентифициране на резки промени в избирателната активност или резултата в рамките на две изборни години, към момента са търсени отклонения само в гласуването между два тура в рамките на една изборна година.

1.1 Модел 1 и 2: Многокомпонентно необичайно поведение

Първите два модела се основават на хипотезата, че евентуален купен или контролиран вот би довел до екстремни стойности по отношение на:

- избирателната активност в секцията (т.е. ако в секцията са купувани гласове, в нея избирателната активност ще е значително по-висока от активността в общината)
- резултатът на победителя в секцията (т.е. ако в секцията са купувани гласове, в нея резултата на водещата партия ще е значително по-висок от резултата на партията в общината)

Тъй като тези екстремни стойности могат да бъдат отдадени на други социални и икономически фактори, в дадената секция трябва да има и друг тип отклонение от общия случай. От една страна, това отклонение може да бъде свързано с поведението на избирателите в самия изборен ден. Прегледът на изборните данни показва, че някои секции отчитат много висок брой на недействителни бюлетини, свързани с показване на вота, снимане на вота или сгрешени бюлетини. Други секции пък отчитат много по-високо от средното за страната съотношение на недействителни гласове към гласували. Същевременно, при евентуално купуване на гласове, избирателите могат да бъдат накарани да докажат начина, по които са гласували и съответно това да доведе до тяхното объркване в самия процес на гласуване. Поради това Модел 1 и 2 предполагат, че в избирателната секция трябва да се наблюдават екстремни стойности поне по един от следните показатели:

- отношение на броя на недействителните бюлетини по чл. 227 от ИК (при които е използвана възпроизвеждаща техника) към броя на гласувалите в секцията
- отношение на броя на недействителните бюлетини по чл. 228 от ИК (показан публично вот след гласуване) към броя на гласувалите в секцията
- брой на сгрешените бюлетини по чл. 267, ал. 2 от ИК към броя на гласувалите в секцията
- брой намерени в избирателната кутия недействителни гласове към броя на гласувалите в секцията

Този модел отчита е, че екстремната стойност на резултата на победителя в секцията става още по-съмнителна, в случаите, когато на предишните парламентарни избори в секцията е имало друг победител. Поради това в моделът е включен и индикатор различен победител в секцията в два поредни парламентарни избора.

В обобщение рисковата секция по модел 1 и 2 отговаря на следните условия:

Рискова секция $Abnormal_activity_multi = (>(Q_3+1,5*ИКР)$ активност намалена със средно аритметичната активност в общината) ИЛИ

$(>(Q_3+1,5*ИКР)$ резултат на победителя намален със средно аритметичния резултат в общината) И

$(>(Q_3+1,5*ИКР)$ брой недействителни гласове към брой гласували) ИЛИ

$(>(Q_3+1,5*ИКР)$ брой сгрешени бюлетини към брой гласували) ИЛИ

$(>(Q_3+1,5*ИКР)$ брой недействителни бюлетини заради сниман вота към брой гласували) ИЛИ

$(>(Q_3+1,5*ИКР)$ брой недействителни бюлетини заради показан вота към брой гласували) ИЛИ

$(>(Q_3+1,5*ИКР)$ различен победител в секцията в два поредни парламентарни избора.¹

¹ Q_3 – трети квантил, ИКР – интерквартилен размах

При прилагане на модела към изборните резултати бяха идентифицирани **522** секции през 2013 г., **354** секции през 2014 г. и **494** секции през 2017 г. (виж Таблица 1). Този модел отчита най-висока устойчивост в различните години, като 82% от секциите идентифицирани като рискови при прилагане на модела към ПИ 2014 се отчитат като такива и при прилагане на модела към ПИ 2017.

Таблица 1 Прилагане на моделите за идентифициране на секции в риск към ПИ 2013, 2014 и 2017

	Многокомпонентно необичайно поведение	Отклонения в избирателната активност	Волатилност	Общ брой секции в риск	Брой гласове в секциите в риск	% от гласувалите
Парламентарни избори 2013	522	N/A	N/A	537	100 774	2.8%
Парламентарни избори 2014	354	125	1150	1448	342 970	9.8%
Парламентарни избори 2017	494	129	1239	1629	373 228	10.1%

Тези модели бяха приложени и към изборите за кмет на община през 2015 г. и 2019 г., но индикатора за различен победител се отнасяше само за секциите, в които са гласуването се е провело в два тура (5430 секции през 2015 г. и 6794 секции през 2019 г.). В резултат моделът идентифицира 591 секции в риск през 2015 г. и 579 секции в риск през 2019 г. (виж Таблица 2)

Таблица 2 Прилагане на моделите за идентифициране на секции в риск към МИ 2015 и 2019 г.

	Многокомпонентно необичайно поведение	Отклонения в избирателната активност	Волатилност	Общ брой секции в риск	Брой гласове в секциите в риск	% от гласувалите
Местни избори 2015	591	106	522	1046	247 382	7.5%
Местни избори 2019	579	100	343	860	186 944	6.0%

1.2 Модел 3 Отклонения в избирателната активност

Третият модел стъпва върху хипотезата, че купуването на гласове може да доведе до съществени отклонения в избирателната активност в дадена секция в две поредни изборни години. При този сценарий в едните ПИ част от гласовете в секцията биват купени, което повишава избирателната активност, а при следващите ПИ гласовете в тази секция не биват закупени, което води до рязко намаляване на активността. Екстремната стойност по отношение на активността в две поредни изборни години трябва да е комбинирана в секцията да има отклонение по отношение на избирателната активност в общината в изборната година, за която се прилага модела:

Рискова секция $abnormal_turnout = (>(Q_3+1,5*ИКР)_{активност\ намалена\ със\ средно\ аритметичната\ активност\ в\ общината})$ И $(>(Q_3+1,5*ИКР)_{разлика\ в\ активността\ на\ общинско\ ниво\ в\ две\ поредни\ парламентарни\ избора})$

При прилагане на модела към изборните резултати бяха идентифицирани **125** секции през 2014 г. и **129** секции през 2017 г. (виж Таблица 1). Този модел не отчита устойчивост в различните години, но това е обяснимо, тъй като той презюмира, че не при всички избори гласовете в секцията биват купувани. При прилагане на този модел към изборите за кмет на община бяха идентифицирани **106** секции в риск през 2015 г. и **100** през 2019 г.

1.3 Модел 4 Волатилност в гласуването за партии

Четвъртият модел се основава на хипотезата, че купуването на гласове може да се прояви в рязка промяна в политическите пристрастия на избирателите в дадена секция в две поредни изборни години. Това ще се изрази в рязък ръст или спад в гласовете за дадена политическа партия в секцията, след контролиране на данните за цялостната промяна на политическите настроения на общинско равнище.

Заради промените в състава на партиите и коалициите през трите разглеждани парламентарни избора, волатилност можеше да се проследи единствено за трите най-устойчиви във времето политически партии – ГЕРБ, коалициите около БСП и ДПС. Съответно този модел отчита само екстремни стойности по отношение на разликата в резултата на тези политически партии в две поредни изборни години, намалени със средно аритметичната разлика, отчетена на общинско равнище:

Рискова секция $abnormal_volatility = (>(Q_3+1,5*ИКР)$ разлика в резултата на ГЕРБ в две поредни изборни години, намалена със средно аритметичната разлика в общината) ИЛИ
 $(>(Q_3+1,5*ИКР)$ разлика в резултата на БСП в две поредни изборни години, намалена със средно аритметичната в общината) ИЛИ
 $(>(Q_3+1,5*ИКР)$ разлика в резултата на ДПС в две поредни изборни години, намалена със средно аритметичната разлика в общината)

По този модел бяха идентифицирани най-голям брой секции в риск – **1150** секции през 2014 г. и **1239** секции през 2017 г. (виж Таблица 1). Този модел не отчита особено висока устойчивост в различните години, като малко повече от 24% от секциите, идентифицирани като рискови при прилагане на модела към ПИ 2014, се отчитат като такива и при прилагане на модела към ПИ 2017. От друга страна част от секциите по този модел се идентифицират на рискови и по другите модели – например около 16% от секциите, идентифицирани по този модел през 2017 г., са определени като рискови и при многокомпонентния модел.

При местните избори на този етап е отчетена волатилност единствено в секциите, където изборът на кмет се осъществява в два тура. През 2015 г. **522** секции са отчели отклонения в тази посока, докато през 2019 г. – **343**.

1.4 Ограничения на моделите

Моделите отчитат отклонения в електоралното поведение в дадени секции, но не могат да гарантират, че единствено купеният вот води до подобни екстремни стойности. Въпреки че всички модели отчитат разликите в електоралното поведение на общинско ниво, съществуват икономически, социални и политически фактори, за които моделите към този момент не могат да контролират, като например етническата принадлежност на населението или присъствието на силен политически представител в общността. В част от секциите обяснение за откло-

нението може да се търси в индиректен натиск, който да се осъществява над избирателите в общността, като зависимост на работното място от политическите процеси или зависимост от социални помощи. За съжаление, не са налични данни на толкова микро ниво за равнище на безработица, ниво на образованост, дял на работещите в администрацията, за да се тества до каква степен има корелация между наличието на отклонения в електоралното поведение и тези социално-икономически фактори.

2. Влияние на рисковите секции при парламентарните избори

Фигура 1 илюстрира консервативна и максимална оценка за влиянието на всички идентифицирани рискови секции, независимо през коя изборна година са идентифицирани те.

Консервативната оценка включва всички секции (**771 през 2013 г., 775 през 2014 г. и 780 през 2017 г.**), които при прилагането на моделите към трите изборни години са отчетени като секции с потенциален риск повече от един път, т.е. при тези секции или има устойчивост при идентифицирането им като рискови в годините или са идентифицирани като рискови по няколко хипотези през една изборна година. **329** от тези секции са отчетени като рискови при прилагането на моделите. По тази оценка общият брой на гласовете, подадени в тези секции възлиза на около 170 000 или около 5% от подадените гласове в съответната изборна година. Въпреки че наричаме това консервативна оценка, дори и за тези 5% от подадени гласове не можем да сме сигурни, че те са купени или контролирани – моделът ни показва, че те са подадени в секции, в които има по-висока вероятност да се наблюдават тези явления. Освен че може да има други обяснения за отклоненията в електоралното поведение, няма как да сме сигурни и какъв процент от подадените гласове в секцията са били купени или контролирани.

Максималната оценка включва и секциите, които са отчетени при прилагането само на един от моделите и то през една от изборните години. При тази оценка броя на гласовете, подадени в рискови секции, скача на близо **690 000²** през 2017 или около 18.7% от общо подадените гласове. Въпреки че при тази оценка има по-голяма вероятност нерисковата секция да е била отчетена като рискова, същевременно тя успява да включи в оценката някои секции, които поради динамиката в схемите при купуване на гласове може да се изпуснати при консервативната оценка.

² Посочените числа са базирани върху допускането, че ако веднъж секция е квалифицирана като рискова по поне един от моделите в поне от една от изследваните изборни години, то тя се счита за уязвима през останалите изборни години.

Фигура 1 Влияние на секциите в риск при ПИ 2013, 2014, 2017

- Консервативна оценка – брой гласове
- Максимална оценка – брой гласове
- Максимална оценка – процент от подадените гласове в страната
- Консервативна оценка – процент от подадените гласове в страната

3. Влияние на рисковите секции при местните избори

Оценката на влиянието на секциите в риск при местните избори не е пълна, тъй като все още не отчита волатилността в гласуването между два поредни избора на кмет и не включва анализа на резултатите от гласуването за общински съветници и кметове на кметства. Към момента анализът за МИ 2015 г. показва, че в секциите, където е идентифициран риск, са подадени 247 382 гласа, което е 7.5% от гласувалите на тези избори. На местните избори през 2019 г. е отчетен лек спад, като броят на подадените гласове в рисковите секции спада до 186 944, а процентът до 6%.

4. Заключение

Настоящата методология може да подпомогне изборния процес като:

- насочи наблюдателите към секциите, в които има по-висок риск от купуване на гласове, като този допълнителен фокус може да има възпиращ ефект върху участниците в процеса;
- насочи оперативните действия на правоохранителните органи при противодействието на купуването на гласове.

Въпреки че влиянието на купения и контролиран вот не трябва да бъде подценявано, то е най-съществено по линия на усещането на гражданите за опорочаване на изборния процес и съответно намаляване на доверието им към парламента като институция. Прегледът на рисковите секции показва, че има вероятност почти всички политически партии в някакъв момент да са се възползвали от купен вот, като при окончателните резултати купеният вот за една партия се неутрализира от купения на другата. Така вотът в рисковите секции може да има съществено влияние за вдигането на бариерата за влизане в парламента, но по-малък ефект върху окончателните проценти на парламентарно представените партии.

Част втора

РИСКОВЕ ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА ИЗБОРИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ

В настоящата част от доклада се разглеждат обективните трудности и рискове за нормалното провеждане на избори, произтичащи от пандемията, свързана с Covid 19. Ще бъдат представени различните мерки, които част от държавите са предприели с цел избягването на манипулации на изборния процес, както и на влошаването на пандемията, и ще бъде направена качествена оценка за приложението им в българския контекст.

Накрая докладът ще проследи и българския опит в провеждането на избори и по-конкретно на частичните местни избори, проведени съответно в Слънчево, Мъглиж, Боян, Пудрия, Славовица, Поточарка, Трояново, Николаево, Калейца, Мъглен, Баните, Стежерово³.

В процеса на изследване на ефекта на пандемията от SARS-CoV-2 върху изборния процес най-често срещаните проблеми, които академичната литература и медийното отразяване на избори в различни държави достигат, са следните:

1. Занижена активност
2. Пречки пред провеждането на ефективна предизборна кампания
3. Създаване на застрашаващи здравето на избирателите ситуации, поради голямо струпване на хора
4. Съмнения за манипулация (по-рядко срещани)

1. Занижена активност

По отношение на контролирания вот най-влиятелната променлива от гореспоменатите е активността. Това се обуславя от занижаването на „цената на един мандат“. С други думи при по-ниска активност и съответно по-нисък абсолютен брой избиратели, упражнили своя глас, достигането на избирателната квота е по-лесно. От тази гледна точка трябва да се вземе предвид, че купеният/контролираният електорат е по-дисциплиниран и рисковете, които струпване на хора носи, ще бъдат взети предвид в по-ниска степен на дяла от електората, които нашият модел третира като обект на купен или контролиран вот (по заложените от нас по-горе критерии), колкото при останалата част от електората, при която липсва финансов/друг стимул или заплаха. В допълнение, видно от представените резултати в нашето изследване, съществува относително силна корелация между ниската степен на образование и лошото качество на живот и склонността на избирателя да продаде гласа си или да го промени под натиск от заплахата от уволнение или др. Следва да се предположи, че избирател под въздействие на гореспоменатите явления е по-склонен да пренебрегне рискове от заразяване с цел да получи непосредствена облага.

³ https://results.cik.bg/chmi2019-2023/28.02.2021_chastichen/tur1/1.html

Как Covid 19 се отразява на избирателната активност?

Според данни на Института за демокрация и електорална помощ (ИДЕП)⁴ над 76 страни са отложили своите национални или местни избори, заради пандемията от Covid-19, а над 100 държави са провели избори⁵ в условията на пандемията. По данни на същия Институт активността в 2/3 от изследваните случаи е понижала своите стойности спрямо референтни стойности за предходни години, а при една трета от тях се отбелязват сериозни разлики – между 10 и 40 %.

Специалната грижа за осигуряването на демократичните права и свободи на хората и в частност гласуването трябва да се гарантират, с оглед на все по-настойчивите примери за промяна на партийните системи заради Covid 19. Например в местните избори в Каталуния въпреки ниската активност се наблюдава консолидация на вота за сепаратистките движения и съответно по-добър резултат в тяхна полза.⁶

С оглед на противодействие на ограничаване на демократичните права и свободи в условията на пандемия и по-конкретно упражняването на глас, държавите възприемат различни мерки, с които да неутрализират ниската мобилизация по време на вота.

Академичната литература откроява 4 подхода^{7, 8, 9} спрямо т. нар. специални изборни приготовления (Special Voting Arrangements (SVAs)), които могат да се използват с цел намаляване на потока от хора в изборния ден и съответно запазването на нивата на активност:

1) Гласуване по пощата

Страните в Европа, които упражняват последното са Австрия¹⁰, Германия, Унгария¹¹, Исландия, Ирландия¹², Лихтенщайн, Литва¹³, Люксембург, Холандия¹⁴, Полша¹⁵, Швейцария, Обединеното кралство

Въпреки че Изборният кодекс на България не предвижда възможност за подобно гласуване, трябва да се отбележи, че поради пандемията в някои страни се отчита особено висок ръст на гласуване чрез този метод. Така например, данните на Pew research център сочат, че чрез гласуване **по пощата или чрез представител** в САЩ на изборите за президент (друг механизъм, за който ще стане дума по-долу) са гласували 46 процента от избирателите и то при най-високата избирателна активност в историята на Щатите¹⁶. Друг позитивен пример е Швейцария, където съществува устойчива традиция за гласуване по пощата¹⁷. Когато се обсъждат ползите и негативите на този подход, който не-

4 <https://www.idea.int/about-us/mission-values>

5 <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections>

6 https://english.elpais.com/politics/referendum_independence_catalonia/2021-02-15/separatist-parties-win-most-seats-in-catalan-elections-but-socialists-secure-the-highest-number-of-votes.html

7 <https://www.idea.int/news-media/news/voting-twice-during-pandemic-lessons-queensland-australia>

8 <https://blogs.lse.ac.uk/covid19/2020/10/23/people-with-covid-19-and-those-self-isolating-must-not-be-denied-the-vote/>

9 <https://www.brennancenter.org/our-work/policy-solutions/how-protect-2020-vote-coronavirus>

10 Позволено за избиратели, които са възпрепятствани да гласуват на място

11 Избиратели без адрес на територията на страната

12 Избиратели, които са служители на отбранителните сили и са зад граница, което възпрепятства гласуването им

13 Избиратели без адрес на територията на страната

14 Избиратели над 70 години

15 <https://www.brennancenter.org/our-work/policy-solutions/how-protect-2020-vote-coronavirus>

16 <https://www.pewresearch.org/politics/2020/11/20/the-voting-experience-in-2020/>

17 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/j.1662-6370.2007.tb00075.x>

минуемо осигурява удобство и по-високи нива на безопасност от заразяване при гласуване, все пак трябва да се има предвид следните фактори за ефективното му използване:

- държавните пощи трябва да са благонадеждни. Нещо повече трябва да се осигури и гарантира анонимност на вота, гаранции за неговото отчитане и за това, че в действителност избирателят е пуснал своя вот, а не някой друг.¹⁸

Доколкото подобен тип гласуване все пак предполага взаимодействие с изпратения глас на множество агенти по веригата (пощенският офис, превозното средство/средства, с който се извозва и обработващата избирателна комисия), то доверието в системата, която отговаря за целия процес, трябва да е високо, защото иначе се рискува да се създаде усещане на нелегитимност на произведените резултати у част от електората, какъвто беше случаят с президентските избори в САЩ през 2020 г.¹⁹.

Остава и възможността за реални манипулации. Подобен тип механизъм за провеждане на избори е подходящ за общество с развити гражданска култура и институционален капацитет (Последното се отнася за всички от т.нар специални изборни приготовления)

2) Система на ранно гласуване

Страните в Европа, за които този механизъм се използва, са Беларус²⁰, Дания, Естония, Финландия, Исландия²¹, Латвия, Литва²², Малта²³, Норвегия, Португалия, Русия²⁴, Словения²⁵, Швеция, Швейцария²⁶. Механизмът се състои във възможност на гласуване до месец по-рано, като това се случва в изборната секция.

3) Мобилно гласуване²⁷

Механизмът, при който членовете на избирателната администрация посещават избирател у дома или в институция, в която пребивават, с подвижна урна, за да улеснят гласуването. От изброените механизми, само този е залегнал като възможност в българския модел, като това е уредено в чл. 37, раздел VI на Изборния кодекс от 2014г.²⁸ Тази възможност е предвидена за „избирателите с трайни увреждания, които не им позволяват да упражнят избирателното си право в изборното помещение“²⁹. Същият механизъм се предвижда да се ползва и за карантинирате лица, болни от Covid, контактните лица, както и избиратели, пътували до дестинации, които подлежат на задължителна карантина при своето завръщане на територията на Р. България³⁰, стига да са подали заявления не по-късно от 31 март 2021г. (т.е четири дни преди изборите).

18 Ibid.

19 <https://www.heritage.org/election-integrity/commentary/the-risks-mail-voting>

20 Гласоподаватели, които не могат да подадат гласа си на място в деня на изборите

21 Гласоподаватели, които не могат да подадат гласа си на място в деня на изборите

22 Гласоподаватели, които не могат да подадат гласа си на място в деня на изборите

23 Гласоподаватели, които са хоспитализирани или са извън страната

24 За гласоподаватели в отдалечени места, гласоподаватели на морски експедиции и на полярни станции

25 Гласоподаватели, които не могат да подадат гласа си на място в деня на изборите

26 <https://www.idea.int/news-media/news/special-voting-arrangements-svas-europe-country-postal-early-mobile-and-proxy>

27 Ibid.

28 <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2136112596>

29 Ibid.

30 <https://www.cik.bg/bg/decisions/2159/2021-03-02>.

При сегашните темпове на заболяемост (средата на м. март 2021 г.) до 3000 души автоматично биха загубили възможността да гласуват, заради техническа невъзможност да подадат заявление за гласуване в подвижна секция, което да може да се обработи при положение, че са с идентифицирано заболяване в периода между 31 март и 4 април.

Трябва да се вземе предвид и вероятно по-голямата бройка на избиратели, които са под карантина, но по една или друга причина не са успели или са избрали да не подават такова заявление, но по принцип биха гласували.

Страните, които практикуват гласуване през мобилни секции, са Армения, Австрия, Азербайджан, Босна и Херцеговина, България, Чешката република, Дания, Естония, Грузия, Унгария, Ирландия, Италия, Латвия, Молдова, Северна Македония, Португалия, Румъния, Словакия, Словения, Швеция, Турция, Украйна³¹, Сърбия³², Русия³³.

4) Гласуване чрез посредник^{34,35} (Proxy voting)

Гласуване чрез нотариално оторизиран представител на избирателя. Този подход се практикува в Белгия³⁶, Франция³⁷, Монако³⁸, Холандия³⁹, Швеция⁴⁰, Швейцария⁴¹, Хърватия, Полша⁴² Обединеното кралство Великобритания⁴³

Опитът на местните избори в Каталуня, Испания^{44,45,46} е интересен по отношение на стимулиране на активността и същевременно опазване на избирателите. Властите регулират потока на избирателите като разделят избирателния ден на часови пояси, в които да гласуват различните групи- рискови групи, избиратели с нисък риск от фатални последствия при заболяването и карантинирани⁴⁷. Въпреки това активността е по-ниска от обичайното – 54 процента при средни стойности при референтна активност от предходни национални избори от 71 процента⁴⁸. Може да се заключи, че подобни опити се радват на ограничена ефективност.

Манифестация на възможността от по-ниска активност е и изследването на Алфа Ресърч⁴⁹, проведено декември 2020 г., което сочи че има десет процента по-ниско декларирано желание за гласуване (спрямо референтни изследвания) със задълбочаването на Ковид кризата.

31 В тези страни гласуването с мобилни секции е позволено за хоспитализирани лица.

32 Гласуването с мобилни секции е позволено е за лица, които са възпрепятствани да гласуват на място.

33 Гласуването с мобилни секции е позволено за лица в райони с ограничен достъп.

34 <https://www.idea.int/news-media/news/elections-and-covid-19-how-special-voting-arrangements-were-expanded-2020>.

35 <https://www.idea.int/news-media/news/special-voting-arrangements-svas-europe-country-postal-early-mobile-and-proxy>.

36 Позволено е само на лица със здравни проблеми

37 Позволено е само на лица със здравни проблеми

38 Позволено е само на лица със здравни проблеми

39 Позволено за лица, за които се знае, че ще бъдат възпрепятствани да упражнят правото си на глас

40 Позволено е само на лица със здравни проблеми

41 Позволено на всички избиратели

42 Позволено е само на лица със здравни проблеми

43 Позволено е само на лица със здравни проблеми

44 <https://www.euronews.com/2021/02/14/catalonia-election-polls-open-under-strict-restrictions-to-keep-voters-safe-from-coronavir>.

45 https://english.elpais.com/politics/catalonia_independence/2021-02-15/zombie-hour-at-the-catalan-elections-when-coronavirus-cases-came-out-to-vote.html.

46 <https://bntnews.bg/news/ubi-li-pandemiyata-separatizma-v-kataluniya-1095933news.html>.

47 https://english.elpais.com/politics/referendum_independence_catalonia/2021-02-15/separatist-parties-win-most-seats-in-catalan-elections-but-socialists-secure-the-highest-number-of-votes.html.

48 <http://www.historiaelectoral.com/e2019.html>.

49 <https://sofiaglobe.com/2021/01/06/alpha-research-covid-19-fears-dampen-bulgarians-desire-to-vote/>.

2. Пречки пред провеждането на ефективна предизборна кампания

Неизменна част от избирателния процес е провеждането на предизборната кампания. В този смисъл липсата на пълноценна предизборна кампания със съответните ѝ присъствени срещи, дебати, митинги и други форми на присъствена комуникация с избирателите застрашава резултатите на политическите актьори. В свое изследване ИДЕП представя данните за как различните държави регулират политическите кампании по време на Covid-19 пандемията. За справка към 2 февруари 2021 г. 22 от 51 изследвани държави или 43% от тях са ограничили възможността за свободно присъствено сдружаване във връзка с кампаниите. ИДЕП разграничават три метода за това:

- Срещи с избирателите с ограничено присъствие – Буркина Фасо (до 50 човека), Хърватия (до 10 човека на закрито), Гвинея (до 100 човека), Исландия (до 100 човека), Ямайка (до 20 човека), Йордания (до 20 човека), Малави (до 100 човека), Мали (до 50 човека), Молдова (до 50 човека), Черна гора (до 50 човека на закрито и до 100 човека на открито), Мианмар (до 50 човека), Северна Македония (до 1000 човека), Полша (до 50 човека), Румъния (до 20 човека на закрито и до 50 на открито), в САЩ (в зависимост от щата)
- Пълна забрана за политически митинги и събирания – Хърватия (забрана за провеждане на публични събития и големи събирания), Доминиканската република (забранени митинги), Иран (кандидатите не могат да водят кампании по улиците), Йордания (забранени предизборни митинги), Кувейт (забранени митинги), Черна гора (публични събирания и митинги са забранени), Полша (публичните събирания са официално забранени) Сърбия (Кампанията е спряна), Сингапур (митингите са забранени), Сейшели (митингите са забранени), САЩ (в зависимост от щата).

В България специфична регулация на събития от този род липсва⁵⁰, но де факто са забранени със Заповед № РД-01-173 от 18.03.2021 г. за въвеждане на временни противоепидемични мерки на територията на Република България, която гласи: „преустановява се провеждането на конгресно-конферентни мероприятия, семинари, конкурси, обучения, тимбилдинги, изложения и други обществени мероприятия в присъствена форма. Забраната не се отнася за конкурсите, провеждани по реда на Кодекса на труда, Закона за държавния служител, Закона за развитието на академичния състав в Република България и други специални закони.“

⁵⁰ <https://coronavirus.bg/bg/855>

3. Създаване на застрашаващи здравето на избирателите ситуации, поради голямо струпване на хора

Световната здравна организация припознава опасността, която произтича от възможното голямо струпване на хора в рамките на изборния ден и изборния процес като цяло⁵¹, именно затова съветва държавите да направят анализ на риска (възможни сценарии за предаване на вируса, приемане на обществени здравни и социални мерки, регулация на планираните събития- позволени места, продължителност и т.н., оценка на капацитета на здравната система да поеме пациенти при евентуален скок на зараза след или в резултат на проведените избори), усилия за облекчаване на риска и комуникация по отношение на риска

Техните препоръки са осигуряването на физическа дистанция, по-дълги часове и контрол на потока от избиратели в изборителния ден с цел избягване на струпване на хора, специална вентилация на изборителните секции, осигуряване на маски, дезинфектанти и други защитни средства, визуални препоръки и табла, насочващи избирателите към вземането на мерки и лична отговорност, регулярна дезинфекция, специални процедури за хора, които имат видими симптоми на болестта и др.

4. Съмнения за манипулация

В хода на избори, проведени в условия на Covid-19 се появяват опасения за нов тип изборни измами, заради специалните условия на провеждане на изборите. Независимо дали са базирани на обективни факти или се използват като маркер от политическите актьори с цел консолидиране на подкрепа или оправдаване на лош изборен резултат, факт е, че системите трябва да измислят нов начин за преодоляване на част от пречките, които вирусът поражда за провеждането на честни избори. Така например, намирането на ефективни инструменти за уреждането на безопасното наблюдение на изборите от страна на международни избиратели трябва да бъде предприето⁵². Друг ключов момент е повишаване на доверието в споменатите по-горе специални изборни приготовления, така че тяхното използване да е едновременно по-високо ефективно и електоратът да ги ползва с доверие и да не застрашава легитимността на вота.

Справянето с дезинформацията около пандемията също има пряко отношение към провеждането на честни избори⁵³. Един от най-ярките пример за всяване на съмнения за легитимността на вота са твърденията на американския президент Д. Тръмп за манипулации, свързани със засилената активност по пощата⁵⁴, но примери има и в други страни.

51 <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/1321361/retrieve>

52 <https://theconversation.com/how-to-hold-elections-safely-and-uphold-democracy-during-the-covid-19-pandemic-145628>

53 <https://qz.com/1812811/how-coronavirus-disinformation-could-impact-2020-us-election/>

54 <https://www.idea.int/sites/default/files/impact-of-covid-19-on-the-2020-us-presidential-election.pdf>

В тази връзка е интересно да се анализира българския опит за провеждане на избори по време на Ковид и по-конкретно частичните местни избори проведени през месец февруари на 2021 г. Макар да се гласува в малки населени места, което предполага известно изкривяване, не се забелязват големи промени по отношение на активността.⁵⁵

Изборите са се провели при спазване на дистанция, както и с осигурени защитни средства.^{56, 57}

Налице е и известна степен на изборна волатилност (смяна в пристрастията на електората), която обаче може да бъде обяснена с появата на нови политически играчи. Трябва да се отбележи, че част от политическите формации предявиха претенции⁵⁸, че в община Мъглиж е имало манипулация на изборните резултати чрез контролиран вот, проследим през специфичен цвят на маските за лице, които са били оставяне и отчитани след акта на гласуване, макар че прокуратурата не откри доказателства за такива и приключи досъдебното производство.⁵⁹

Все пак илюстрацията на този случай е двойка – от една страна при потвърждение на изнесената хипотеза от част от участващите лица в избори ще се потвърди, че провеждането на изборите по време на пандемията носи нови възможности за манипулация, от друга при отричане на същата хипотеза, то спекулация по отношение на честността на изборите ще застраши легитимността им у част от електората.

В рамките на настоящия анализ бяха очертани основните пречки пред провеждането на избори в рамките на пандемия, както и препоръките на основни заинтересовани лица с цел осигуряването на безопасни и честни избори.

55 https://results.cik.bg/chmi2019-2023/28.02.2021_chastichen/tur1/1.html#

56 <https://news.bg/politics/pet-naseleni-mesta-u-nas-izbirat-kmet.html>

57 <https://nova.bg/news/view/2021/02/28/317371/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B2-%D0%BC%D1%8A%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B6/>

58 <https://btvnovinite.bg/bulgaria/maja-manolova-na-izborite-v-maglizh-imashe-koalicija-mezhdu-gerb-i-dps.html>

59 <https://www.standartnews.com/regionalni/ne-otkriha-dokazatelstva-za-kupen-vot-v-mglizh-454704.html>

Този анализ е създаден с финансовата подкрепа на **Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство** по проект „Нарушена легитимност: контролираният и купен вот в България, размер и влияние“, изпълняван от Фондация „Антикорупционен фонд“.

Основната цел на проекта е да подобри обществения дебат в българското общество за размера и влиянието на купения и контролирания вот върху изборните резултати и да идентифицира рискови секции в помощ на правоохранителните органи в усилията им да противодействат на купуването на гласове.

Цялата отговорност за съдържанието на анализа се носи от Фондация „Антикорупционен фонд“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България.“

Фондация „Антикорупционен фонд“ е независима, експертна неправителствена организация, която разследва случаи на корупция, неправомерно разходване на публични средства и конфликт на интереси сред лица, заемащи висши държавни постове. Провеждаме разследванията си като се придържаме към високи законови, професионални и етични стандарти. Целим да подпомагаме държавните институции в това да разследват и наказват корупционни нарушения и престъпления. С дейността си се стремим да се преборим със системни фактори, обуславящи високите нива на корупция в България, както и да информираме обществеността за съществуващите механизми за борба с корупцията.